

BANNER ZOLTÁN

Örvendjetek, némaság lovagjai!

1986

Több mint egyéves súlyos, kényszerű hallgatás után, szinte hihetetlen, október 31-én, Nagyváradon, áldassék érte Nikolits Árpád, a Városi Könyvtár beázott, gyönyörű szép szecessziós dísztermében Horváth Imre nyolcvanadik születésnapját kívánta megünnepelni az Ady Endre Irodalmi Kör, s engem is meghívtak (amire rábólintottak a helyi szervek; véletlen?), hogy elmondjam *A sárga házat*, a *Ruhák szimfóniáját* és a *Felmutatlakot*;

Írásba nem adták, de gyakorlatilag le vagyok tiltva a pódiumról; arról sincs írás, csak közölték a Kriterion Kiadóval, hogy e perctől kezdve megszűnik minden nemzetiségi-önismereti könyvsorozat (történelem, művelődéstörténet, zene- és művészettörténet, a tudományok, stb.) és csak a szépirodalmat forgalmazhatják; éppen szerkesztés alatt áll Fuhrmann Károly kolozsvári ötvösművészről készített monográfiám, két évet dolgoztam rajta; bizonyossá válik, hogy Zsófi lányom nem folytathatja zenei tanulmányait a konzervatóriumban, ne is próbáljon felvételizni; de Géza fiam is humán képességű középiskolás, magyar humán értelmiségi pálya pedig nem indulhat Erdélyben;

(...) *Egy befejezetlen életművet hagyok itt, ám éppen azért határozottam el magam erre a döntő lépésre, mert sohasem az életmű maga, tehát nem a magamnak emelt, hanem az általam s minden erdélyi alkotó értelmiségi által a közönségnek emelt életmű sorsa érdekelt és érdekel, s ezt szolgálni többé az én eszközeimmel – nem lehet. Könyveimet nem adják ki, pedig még tele a tarsolyom. Műsoraimmal nem járhatom az ország városait és falvait, pedig most érzem igazán érettnek mondanivalómat és eszközeimet. Noha ötvennégy éves vagyok, erősnek, egészségesnek, munkabírónak érzem magam, s ha itt nem szolgálhatom minden erőmmel az egyetemes magyar művelődés erdélyi tartományát, akkor szolgálni kívánom az egyetemes magyar művelődést ott, ahol szükség van rám. (...) Nem kívánok mártírként lépni Magyarországon művelődési életébe, e sorok útján csupán felajánlom erőmet, tudásomat, tehetségemet, meglehetősen sokrétű alkotói és művelődésszervezői tapasztalataimat; tehát nem a jussomat kérem, amit esetleg magyar alkotóként nem kaphattam meg soha, csupán élet- és munkalehetőséget. (...) Budapesthez sem ragaszkodom, ha valamelyik vidéki központban kínálnak el-*

Részletek a szerző megjelenés előtt álló pódiumnaplójából.

foglaltságot. De akár szerkesztői, akár művelődésszervezői, akár szakművészeti (múzeum stb.) jellegű munkakört biztosítának, semmiképpen sem szeretnék lemondani irodalomnépszerűsítő-előadóművészi tevékenységemről. Szívesen utazom továbbra is, mint eddig, vidékre, vállalom a fellépést a legmostohább körülmények között is, csak hogy műsoraim eljuthassanak a közönséghez. (...) (Részlet a befogadás iránti kérelmezésem önéletrajzából.)

Ma már mefisztói kacajjal nyugtázom balgaságomat; minő rémületet kelthetett vallomásom a magyar belügyminisztérium illetékeseinek a szobáiban! Még egy örület megfigyelni? Nem!;

A visszautasítás és a befogadás iránti újabb kérelem elbírálása közötti „bérletszünetben” egy régi katolikus kalendáriumból átmásolom pódiumnaplómba a *Psalmus Hungaricust*; később néhány év múlva, ez az utolsó vers, amit megtanulok, és néhány alkalmi válogatás, vándorműsor címadója lesz.

(Közönség 1986-ban: 150;)

1987

Február 20-án az utolsó itthoni találkozó; a Babeş-Bolyai Egyetem Filológiai Karának irodalmi köre Létayval, Marosival, Szilágyi Istvánnal és Király Lászlóval együtt meghívott, hogy beszéljünk az Utunkról; az első olyan író-olvasó találkozó, amelynek a végén nem kértek fel verset mondani; a kör vezető tanára, Cs. Gyimesi Éva talán már tudta, hogy tilos? De akkor miért hívtak meg?

Ekkor már megérkezett volt a befogadás, s napok óta a rendőrségen hever áttelepedési folyamodványunk;

Február 28-án hír az Igazságban: „Szombaton délben 1 órakor Sütő Petre Rozália grafikai kiállítása nyílik meg a Korunk szerkesztőségében. Bevezetőt mond Józsa István. A műsorban közreműködik Banner Zoltán, Ágoston András és Márkos Albert.” Két órával a nyitás előtt betiltották a Korunk Galériát; Kenéz Ferencről az Egy holland ősz háttérében és Lászlóffy Aladártól *Az alexandriai könyvtár égését* már csak Magyarországon mondhattam el legközelebb, ahol viszont nagyon kevesen értették meg mindkettőt;

Március első napjaiban főszerkesztőm szomorúan közli, hogy korrektornak, de még kifutónak sem alkalmazhat tovább; feleségemmel egyszerre kerülünk utcára;

Áttelepedésünk története nem erre a naplóra tartozik; másfél évig vártuk az útlevelet; javában írtam a téma első összefoglalásának szánt *Erdélyi magyar művészet a XX. században* könyvemét és naponta egy órát ismételtam műsoraimat, hogy be ne rozsdázzak; június 25-én megérkeztünk Békéscsabára;

1988

Október 9-én első megszólalásom az újkígyósi katolikus templomban; Szigeti Antal plébános, miután a megérkezésünk utáni első vasárnap az ő templomában vettünk részt a szentmisén, el is beszélgettünk utána, tehát tudta, mivel foglalkozom, most megkért, hogy az esti mise után mondjak el néhány erdélyi verset (Reményik: *Az Ige*, Dsida: *Nagycsütörtök*, Kenéz Ferenc: *A szülőföld átrendezése*);

Érdekes: a legtávolabbról érkeznek az első hívások, november 14-én Kaposváron a Munkácsy Mihály Gimnáziumban, 15-én a Mezőgazdasági Főiskolán mondom el először a Magyarországon *Az én repülőgépem*et;

De az első meghirdetett, hivatalos fellépésem új városomban, Békéscsabán, a tudományos ismereteket terjesztő társaság, a TIT rendezi meg november 21-én; Cs. Erdős Tibor kolozsvári, nagyváradi, nagyszalontai műemlék-részkarcait helyezem el magam mögött a terem falára; régóta nem vívhattam már ilyen szép, lovagi küzdelmet a szédületből és kútmélyi tragikumból feltörő szavakkal, szavakért!; adj, Uram, ilyen közönséget Magyarországon!;

Most Erdély divatja van, balzsam vagyunk az itthon egymáson ütött sebekre, mindenki jól járt volna, ha a magyar társadalom konzerválni tudta volna ezt a szert; újra vannak évadjaim, ezért magamon tapasztalom meg a balzsam fenyőillatának a párolgását majd megavasodását; decemberem naptára tele van a *Repülőgéppel* (Budapest Művelődési Központ, Tápióbicske, Nagykáta, újra Békéscsaba, a Nagy Evangélikus templomban, meg Géza fiam új iskolájában, a Rózsa Ferenc Gimnáziumban);

(Közönség 1988-ban: 1130;)

1989

És észrevétlenül suhan át az első magyarországi évadba (Százhalombatta, Békés, Szank);

Február 4-én az Erdélyből áttelepültek megsegítésére kiállítás és szerkesztett műsor a békéscsabai Téglaközösségi Házban; elmondtam *Búcsú az énekkaroktól* című saját versemet, de a műsorfüzetbe írt szövegemért az elvtársak neheztelése, megbotránkozása elkísért, amíg le nem járt az idejük (s ez nem 1990-ben volt!...);

És először mondhatom el életemben március 15. napján, hogy *Egy gondolat bánt...*; a *Vers és dal a Várban*-sorozat március 15-i előadására engem kért fel Jancsó Adrienne, a sorozat szerkesztője: adjam elő a *Petőfi a hídont* az első szabad fáklyásmenetből hazatérő embereknek; a Táncsics Mihály utca 7. szám alatti Zenetudományi Intézet Kodály-termében kétszer annyian szorongtak, mint amennyi szék van, ültek a föl-

dön s álltak kint a lépcsőkön; már ezért is érdemes volt mindent elviselni: fölvenni újra a fehér inget és fekete pantallót, százhusz erdélyi előadás emlékét s a pesti rendszerváltás előestéjének a lélegzetvétéletét; Istenem, valóban lesz még új élete az én Petőfimnek, s új, tiszta, ingfehér hazafiasság Magyarországon?;

Még magyar állampolgárság nélkül része lettem a rendszerváltozásnak;

A közművelődési hálózat legérzékenyebben tájékozódó szereplői fordulnak felém s adnak kézről-kézre (a jó kéz ismerte a jó kezét); s mi lehetne szemléletesebb a romániai falurombolás elleni tiltakozások idején, mint egy „hiteles” erdélyi műsor? *Az én repülőgépem* Gyulán, Szeghalmon, Kiskőrösön, Tápiószelén a Blaskovich kastély (múzeum) szalonjában, Nagykátán kétszer, Orosházán, Kiskunhalason, Mezőberényben, Miskolcon Andrásfalvy Bertalannal egy „Erdélyi Esten”;

Amíg a Magyar Népköztársaság nem fogadta be az erdélyi magyar menekülteket a proletárinternacionalizmus jegyében (ma már úgy nevezik: multinacionális tőke), nagyon sokan találtak menedéket Svédországban; amint író, művész és muzsikusz barátaim megtudták, hogy mi is elmozdultunk, már jött is a Svédországi Magyarok Szövetsége meg a Stockholmi Magyar Ház meghívása a Tangararde-i („tongaerdélyi”) nyári önképzőköri táborba, s július 2-án, 4-én és 7-én, három részletben minden erdélyi verset elmondtam, amit tudtam, július 15-én pedig Eskilstonában, 18-án meg Jönköpingsben léptem fel egy *Repülőgép*-változattal;

Augusztus 28-án a 17. Tokaji Író-táborba hívtak, hogy a galériaként használt görögkatolikus templom visszhangos, fehér falai között, hosszú idő után újra, végre, előadjam a *Tűzkört*; a törésvonal már rajtam is áthúzódik: T. T. úr, a Népszabadság színikritikusa az első rész után távozott, mindazokkal együtt, akiknek szövegeim és előadásmódom megengedhetetlenül romantikusnak, érzélgősnek, túl nemzetinek stb. tetszett; sajtója tehát nem lett, undorukért viszont kárpótolt az a két tokaji (nem író) fiatalember, akik a Halászcserében fogyasztott magányos (!) vacsorámhoz odatelepedtek és megosztották velem: mit jelentett számukra az előadás;

Harmadnap aztán, azt hiszem, a legáttetszőbb értelmezésben s igen fegyelmezetten mondtam a műsort szalagra a budapesti rádióstúdióban esetleges amerikai utamhoz, az onnan küldött kazettára – de ez a meghívás csak ígéret maradt;

Szeptember 28-án először és utoljára lépek fel az Alföldy Jenő által szerkesztett *A hónap versei* című TV-sorozatban; talán megijedtek attól, hogy Mezei András *A seriff-Csillagának* az elmondásához nem kértem olvasógépet, mert a rendelkezésre álló négy nap alatt egy-

szerűen megtanultam a verset, s ez nyilván zavaró precedenst jelentett volna mások számára;

Október 23-án újra belépek a rendszerváltás örvényébe: a békéscsabai Városháza előtt ácsolt színpadon, az első szabad emlékgyűlés műsorán Ady *A tűz csiholója* elmondására kérnek;

„Igen tisztelt B. Z! A szomszéd községben a tápiószelei Blaskovich Múzeumba hívták meg Önt ebben az évben. Sajnos én nem lehettem ott, de másoktól hallottam, milyen nagy élményt jelentett az Ön előadása. Talán nem is jó ez a szó „élmény”. Biztos, hogy nem jó. Hiszen amiről Ön Tápiószelén beszélt, valami más volt. Egy éve kezd már némi fogalmunk lenni arról: mit jelent Erdélyben magyarnak lenni. De igazán az erdélyi magyarok sorsát szívvel átérezni csupán a sajtóból kapott tények alapján nem lehet. Nagyon kell a szemtanúk szava! Ezért kérem, ha vállal még ilyen találkozást az erdélyi magyarságot féltő, sorsáért aggodó emberekkel, úgy jöjjön el hozzánk Tápiógyörgyére. (...) tisztelettel Szuhay Adél könyvtárvezető.” (Levél.)

Tehát akkor, november 2-án *Az én repülőgépem* Tápiógyörgyén; Kiskunhalasra pedig *Petőfivel* hívnak vissza decemberben; nehezen, de lassan megszokom, hogy ideát ötven-hetven főnyi hallgatóság már nagy közönségnek számít, inkább a huszonöt-harminc a tipikus; otthon az ismeretlen helyekről jött meghívólevelekre azt válaszoltam, örömet megyek, ha legalább ötvenen lesznek, akik meghallgatnak; de kétszáz, háromszáz s hatszáz voltak;

(Közönség 1989-ben: 3015;)

1990

Januárban Bonyhádra hívnak a bukovinai székelyek a *Petőfivel*; talán újra az utolsó? kérdem magamtól, miután tizennyolc éve él, mindenfajta intézményi, állami, menedzseri, reklámozó média-támogatás nélkül; lassan hozzám öregedek, vagy inkább tempósodik a műsor, de életben marad; még ebben az évben Baján a Tanítóképzőben, Székesfehérváron a Tóparti Gimnáziumban (a 125-ik), Budapesten a Széchenyi Casinóban, Kiskőrösön a Zeneiskolában, Szarvason;

De a romániai Zürzavaros Éjszakát (Ion Caragiale) követően természetesen *Az én repülőgépem* útvonala kanyarog tovább: a budapesti Leövey Klára Gimnáziumban, Szekszárdon a Tanítóképző Főiskolán, Békéscsabán az Irodalmi Kávéházban, Gyöngyösön, Gyöngyöstarjánban, Nyíregyházán a Fazekas Mihály téri iskolában (ahol Krupiczter Antal térszobrát is felavattam), Esztergomban a könyvtárban, néhai, drága kolozsvári konzulunk, Vékás Domokos „elnökletével”, Zsámbékon a

Tanítóképző Főiskola kápolnájában már elmondtam a teljes *Psalmus Hungaricus*t, Dsida trianoni leckéjét, önkritikáját, amelynek igazából a mai Magyarországon van értelme és rezonanciája: „rothadjon el lábunk kezünk, mikoron hozzád hűtlenek leszünk...”;

Sorra támadnak fel műsoraim; előbb a *Tűzkör*; majd végre *Rendületlenül* címmel az Arany-est; az eredeti, a szerkesztett, saját gondolataimmal láthatatlanul erezett erdélyi antológia, a *Tűzkör* formai fegyelme jelentette számomra azt a művészi elégtételt, amiért egyéb kötelességeimet három évtizeden át elhanyagoltam (májusban Tápiószelén és Nagykátán); s akárcsak a *Psalmus*, Király Laci nagy verse is itt, Magyarországon teljesítette ki hivatását: *Halljátok-é a dalt?!*;

„(...) Amint már említettem, az el nem küldött levelemben megfogalmaztam, hogy a „Halljátok-é a dalt?” olyan versélményem volt, amelyet Latinovits és Nagy László versmondásai okoztak. (...) A vers decemberi előadása Tápiógyörgyén a költő, az előadó és a hallgatóság legteljesebb egységét teremtette meg (a szépségben). Úgy vélem, ez a legtöbb, ami egy verssel történhet. (...) A pénteki viszontlátásig is baráti szeretettel;” (Terék Mihály levele, Tápiószele, 1990. május 20.)

Most már járhatnék haza, de a palló billeg, mert más természetű védőgátak építéséhez készül a márciusi magyarverés, Sütő-vakítás után a társadalom, mint a szavak szekértáborra; de Nagyszalonta most a református templomban „kártalanít” és törleszt a néhány évvel ezelőtti hűtlenségért;

Mi, közép-európai népek, játékszerek vagyunk; legalább 1920 óta folyik ez a játék; de az első Trianon után a magyarságban néhány évtizedig még olyan életösztönök működtek, amelyek ellenálltak a kivérzésnek; a második Trianont követően ezek már csak fellobbanások voltak, amelyeket akkor sem és ma sem ért a világ; aztán a társadalom és a szellemi élet 1990 körül kezdődő átpolitizálása / átpolitizáltsága ezekben a szerencsétlen, áldozati országokban – az altatás és narkotizálás remekül bevált módszere lett, miközben kihúzzák lábuk alól a nemzeti gazdaságot, szó szerint is a szülőföldet; fájdalommentes ivartalanítás; Némaság Lovagjai persze semmit sem szüntetnek meg nyíltan a nemzeti önismeret intézményei és eszközei közül, hiszen megszűnnek azok maguktól;

De mi, naivjai a gondolatnak és a léleknek, szónak és formának, szeretetnek és értékörzésnek, példának és tanúságnak, azt hittük: most sorsfordító változások napszámossai vagyunk; ezért szenvedtem meg irtóztatóan tehetetlenségemet és távollevésemet 1989–1990 fordulóján, az erdélyi változások idején (s még csak fel sem tűnt, hogy szinte egyszerre mennek végbe ezek a változások valamennyi szocialista országban, amelyeket ugyancsak egyszerre dobtak oda a forgatókönyv szerzői egy sanda, go-

nosz és Európa-idegen zsarnokságnak); ezért álltam ki szívesen a terekre, 56-os és választási népgyűlések versmondójaként, Svédországba meg egyenesen október 23. ünnepi szónokának hívtak, Für Lajos helyébe, akit akkor már lefoglaltak a miniszteri teendők; mint mondták: hogy ezúttal emlékezzünk az erdélyi ötvenhatos eseményekre; ahol nem is voltak események, csupán megfélemlítések, letartóztatások, ítéletek és börtönévek;

Valamit azért megsejtettem a játék természetéről, mert most Stockholmban és Göteborgban a szellemi önépítésről beszéltem, mint a nemzeti túlélés egyetlen esélyéről; aztán szünet után előadtam az Arany-műsoromat, mert másképpen nem lehet, csupán *rendületlenül*; ugyanez történt Lundban, Ljungbyben, Jönköpingsben és Eskilstunában;

A beszédeket rögtönöztem, de vázlataim elkallódtak; talán el sem hitték nekem az itthoni rendszerváltás odáig sugárzó eufóriájában, hogy a régi tudatmosás nyomában még ártalmasabb tudatmosás fellegei gyülekeznek; hogy olyan osztály nélküli társadalom van születőben, amelyet nem a társadalmi és gazdasági folyamatok nivellálnak, hanem a szellem némasága; hogy Némaság Lovagjai nem a művészt, az előadóművészt, a táncoskomikust, a festőt, a költőt, az operaénekest szüntetik meg, hanem a közönséget, amely egy pillanatban majd úgy érzi: nincs szüksége sem tudásra, sem ízlésre, akkorra biztonságot nyújt szellemi aléltóságában a pláza és a DVD-re másolt, szimulált, konzervált Valóvilág.

(közönség 1990-ben: 4400;).

SZENTI ERNŐ

A küszöb a csillagos ég

In memoriam Körmendi Lajos

*Azt írta róla egy pályatárs: hármásával
számlálta a hajnalokat, miközben
a bekötött szemű alkonyra gondolt.
Erre itt mifelénk ő abban különbözött
mindenki mástól, hogy ablakokkal
és ajtókkal kínálta meg a városban
katonásan felsorakoztatott házakat.
A tengertől hosszas unszolásra
fogadta csak el a vizet.
Erre itt mifelénk nálánál pontosabban
senki se mérte le az öröklét hosszát.
Szóljon, ha tudja valaki;
miért nem vállalta a múlttal
és a jövővel határos pillanat körüljárását!
Egyszer féktelen jókedvében
visszatapsolta a zászlót bontott esőcseppet.
Vallotta, a gyökeret eresztett érzés
és a mély homlokránc között legrövidebb út
a mindent kimondás őszintesége.
Semmi olyasmit nem írt és mondott,
amitől odébb húzódtak volna az angyalok.
Erre itt mifelénk sokan tudták róla:
oly mély sebet égetett önmön testébe,
mint előtte csak nagyon kevesen.
A küszöb a csillagos ég;
az ajtó a hely szelleme.*